

Zicht op... het nieuwe leren en cultuureducatie

Achtergronden, literatuur en websites

Inhoud

Vooraf	5
Authentiek leren en kunsteducatie	7
Literatuur	15
Websites	29
Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland	31

Vooraf

Het afgelopen jaar is er in landelijke dagbladen in ruime mate aandacht besteed aan 'het nieuwe leren'. Voorstanders betogen dat het 'oude leren' niet meer voldoet, mede omdat het voorbij gaat aan motivatieproblemen bij leerlingen en maatschappelijke eisen die aan leerlingen worden gesteld, zoals kunnen samenwerken en kunnen communiceren. Tegenstanders beweren onder andere dat uit onderzoek duidelijk blijkt dat veel elementen van het oude leren (instructie door leerkrachten, veel kennisoverdracht) heel efficiënt zijn en het maar de vraag is of het nieuwe leren tot voldoende leeropbrengsten leidt.

Deze *Zicht op... het nieuwe leren en cultuureducatie* gaat niet in op de discussie tussen voor- en tegenstanders en hun argumenten. Wat u wel aantreft is een artikel van Vera Bergman, medewerker van Cultuurnetwerk Nederland, waarin zij de kenmerken beschrijft van authentieke kunsteducatie zoals leerstijlen, meervoudige intelligentie en sociaal leren. Het literatuuroverzicht dat volgt na dit artikel bevat een selectie van tijdschriftartikelen en boeken over het nieuwe leren en aanverwante begrippen die verschenen vanaf 2002 en aanwezig zijn in de collectie van het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. Naast deze literatuurselectie behelst deze *Zicht op...* ook een selectie van relevante websites.

Cultuurnetwerk Nederland
Utrecht, maart 2006

Authentiek leren en kunsteducatie

Vera Bergman

In het onderwijs komen de laatste jaren nieuwe opvattingen over leren op. Bij dit 'Nieuwe Leren' of 'Authentiek leren' staat niet de over te dragen kennis, maar de leerling en diens leerproces centraal. Een belangrijke pijler voor authentiek leren is het constructivisme. Dit beschouwt leren als een proces waarbij de leerling nieuwe kennis verwerft door deze te koppelen aan al bestaande inzichten. De lerende bouwt actief aan zijn eigen leerproces en denkt daar ook over na. Praktijkgericht, levensecht, betekenisvol en interactie met anderen zijn kernwoorden voor authentiek leren.

Deze opvatting van leren sluit aan bij de benadering van authentieke kunsteducatie. Kenmerken van authentieke kunsteducatie zijn:

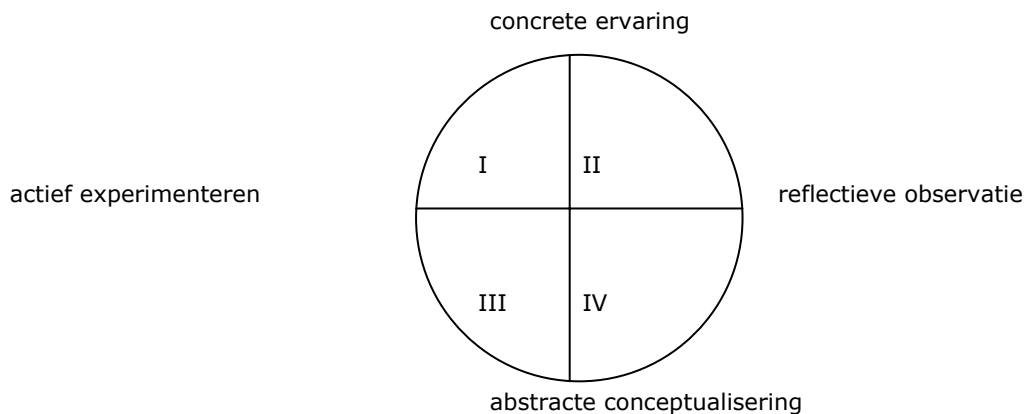
- Het leren van leerlingen is uitgangspunt, waarbij rekening wordt gehouden met verschillende leerstijlen en meervoudige intelligentie.
- De dialoog met de sociale en culturele omgeving is een belangrijk instrument om tot nieuwe, betekenisvolle kennis te komen.
- Leren vindt plaats in authentieke situaties: er is sprake van een krachtige leeromgeving.
- De leerling leert het eigen leren vorm te geven en te sturen, de leraar is een coach die de leerling begeleidt, stimuleert en ondersteunt.

In het hierna volgende gaan we nader in op deze kenmerken.

Leerstijlen

Niet iedereen leert op dezelfde manier. De een is meer een denker, de ander juist een doener. Een derde observeert het liefst van een afstandje, terwijl een vierde type houdt van plannen en organiseren. Welke leerstijl iemand heeft, hangt onder meer af van leeftijd, motivatie en karakter. Een belangrijk auteur op dit gebied is Kolb (in: Algonquin, 1996). Hij onderscheidt twee soorten leeractiviteiten: perceptie (opnemen) en verwerking van informatie. Aan elk van deze twee leeractiviteiten kent hij vervolgens twee polen toe. Bij perceptie is dat concreet versus abstract: sommige mensen nemen informatie het best op via concrete ervaringen (voelen, aanraken, vasthouden, zien en horen), terwijl anderen een meer abstracte vorm (zoals mentale en visuele conceptualisering) prefereren. Bij verwerking van informatie horen de polen actief versus reflectief: sommige mensen verwerken informatie het best door er actief mee te experimenteren, terwijl anderen juist erover na willen denken.

Op deze manier ontstaan vier dimensies van leergedrag:

- I activist of doener (doen en ervaren)
- II observeerder of bezinner (voelen, kijken en luisteren)
- III pragmaticus of beslisser (denken en doen)
- IV denker of theoreticus (kijken, luisteren en denken)

Leerstijlen en kunsteducatie

Kunsteducatie kent verschillende uitwerkingsvormen. In de vakliteratuur worden in dit verband vaak de termen actief/productief, receptief en reflectief onderscheiden:

Leren over kunst: hoe?	
Actief/productief	<p>Leerlingen experimenteren en oefenen zélf met dans, drama, beeldende werkvormen, zingen en musiceren, teksten schrijven, filmen...</p> <p>Leerlingen bedenken en maken zélf een kunstproduct en tonen dit aan een publiek: een theatervoorstelling, een tentoonstelling, een musical, een fotoboek, een video, een concert...</p>
Receptief	<p>Leerlingen bekijken, beluisteren of lezen professionele kunstproducten (een theatervoorstelling, concert, film, tentoonstelling, boek, gedicht...)</p>
Reflectief	<p>Leerlingen 'beschouwen' kunstproducten: erover nadenken, lezen, praten, discussiëren...</p>

In de actieve en productieve vorm gaat het meer om kunst beoefenen, in de receptieve en reflectieve vorm meer om kunst 'beschouwen'.

Tot voor kort had men vaak het idee dat de ene manier beter of belangrijker was dan de andere. Sommigen vonden dat kunstbeoefening voorrang moest krijgen, anderen vonden kunstbeschouwing

de essentie. Het accent lag nu eens op de ene, dan weer op de andere manier. Deze discussie gaat in feite meer over doelstellingen dan over didactiek-methodiek. Wil je dat kinderen weten wat kunst is en welke soorten kunst en kunstenaars er allemaal bestaan, dan moet je naar kunst gaan kijken (receptief) en erover lezen en vertellen (reflectief). Wil je dat kinderen zelf artistiek vaardig worden, dan moet je hen laten experimenteren met kunst en hen zelf afgewerkte kunstproducten laten maken (actief/productief).

Wat we idealiter willen is natuurlijk een combinatie van deze doelen: elke leerling heeft relevante kennis over kunst, staat er positief tegenover en kan en durft zélf artistiek bezig zijn. Dus ook al zijn de strategieën elk op zich waardevol, slechts één ervan gebruiken is niet genoeg. We moeten een combinatie van alle drie aanwenden om zowel kennis over kunst als waardering van kunst als beoefenen en bezoeken van kunst optimaal te stimuleren.

Er blijken opvallende gelijkenissen tussen de drie vormen van kunsteducatie en de leerstijlen van Kolb:

- actief: concreet en actief bezig zijn met kunstzinnige middelen (ervaren en doen);
- productief: een artistiek concept of experiment opzetten en uitvoeren (denken en doen);
- receptief: het ondergaan en beschouwen van kunst (voelen, kijken, luisteren);
- reflectief: nadenken over kunst (kijken, luisteren, denken).

Zoals gezegd leert niet iedereen even makkelijk op dezelfde manier. Wil je een hele groep (klas) bereiken, dan zul je activiteiten moeten aanbieden die élk van deze verschillende stijlen aanspreken. Maar er is meer. Kolb beweert dat, om goed te leren, de vier vaardigheden (ervaren, observeren, nadenken, experimenteren) in één persoon moeten samengaan. Je mag dan een voorkeurleerstijl hebben, dat betekent niet dat je de andere vaardigheden kunt verwaarlozen. Om een 'complete leerling' te worden moet je jezelf ook trainen in de zwakker ontwikkelde vaardigheden en leren ze alle vier te combineren. Een sterk argument om ook bij kunsteducatie te kiezen voor een totaalaanpak.

Meervoudige intelligentie

In de praktijk van het onderwijs zien we soms, dat sommige kinderen, die niet sterk zijn in de zaakvakken, wel bijzondere prestaties kunnen leveren op een bepaald kunstzinnig gebied. Ze zijn niet zo 'slim' op het gebied van rekenen, maar wel op het gebied van bijvoorbeeld tekenen. Ze zijn dus slim op een ander gebied dan het 'mathematische'.

In dit verband is de theorie over meervoudige intelligentie van Howard Gardner (1983, 1993) interessant. Gardner onderscheidt negen verschillende vormen van intelligentie:

Verbaal-Linguïstisch

Het vermogen om gesproken en geschreven taal te begrijpen. Een gevoeligheid voor de betekenis van woorden en voor de verschillende functies van taal.

Voorkeur voor:

lezen, praten, schrijven, kruiswoordpuzzels, verhalen, gedichten, grappen, discussiëren, debatteren.

Logisch-mathematisch

Het vermogen om logisch te denken en redeneren; om getallen en symbolen mentaal te manipuleren en om abstracte begrippen te hanteren en te creëren.

Voorkeur voor:

rekenen, calculeren, begroten, redeneren, experimenteren, logica, getallen en symbolen, jaartallen.

Visueel/ruimtelijk

Het vermogen om ruimtelijke vormen en beelden waar te nemen en te reproduceren, mentaal te manipuleren en om nieuwe mentale beelden te creëren.

Voorkeur voor:

tekenen, knutselen, legpuzzels, ontwerpen, schetsen, inrichten, architectuur, foto's, navigeren, grafische voorstellingen, schema's.

Muzikaal-ritmisch

Het vermogen om betekenis te ontleen aan muzikale patronen, klanken en ritmes en deze kunnen creëren en reproduceren.

Voorkeur voor:

componeren, ritme en melodie, muziek lezen, maken of beluisteren, neuriën, zingen, fluiten, rappen.

Lichamelijk/kinesthetisch

Het vermogen om het eigen lichaam te gebruiken en te controleren. Het beheersen van de fijne en grove motoriek.

Voorkeur voor:

gymnastiek, sporten, bewegen, dansen, choreografie, acteren, mime, lichaamstaal, jongleren, handvaardigheid, knutselen.

Interpersoonlijk

Het vermogen om onderscheid te maken tussen verschillende individuen en hun stemmingen, motieven en temperament. Communicatie- en inlevingsvermogen.

Voorkeur voor:

vrienden, feesten, leiden en organiseren, teamwerk, interactie, communiceren, samenwerken, zorgen, conflicten oplossen, verplaatsen in anderen.

Intrapersoonlijk

Het vermogen tot zelfreflectie en zelfbewustzijn. Het vermogen om eigen gevoelens te onderscheiden en te zien als drijfveer voor het eigen handelen.

Voorkeur voor:

zelfonderzoek, zelfkennis, dagboek bijhouden, fantaseren, dromen, filosoferen, in contact treden met jezelf.

Naturalistisch

Het vermogen om onderscheid te maken tussen verschillende (natuur)verschijnselen en deze tot in detail kunnen classificeren.

Voorkeur voor:

analyseren van overeenkomsten en verschillen, milieu, flora en fauna, natuurlijke fenomenen, verzamelen en classificeren, genieten van de natuur, natuurbescherming, ecologisch bewustzijn.

Existentieel

Het vermogen om na te denken over de betekenis en zin van dingen en het leven.

Voorkeur voor:

filosofie, religie, maatschappelijke vraagstukken, kunst.

Ieder mens is op meer fronten intelligent. Wel ontwikkelt ieder zich in een aantal intelligenties sterker dan in de andere. En 'sterk' is daarbij een combinatie van vermogen en voorkeur. Dat zou je een talent kunnen noemen.

Het persoonlijke, unieke patroon van intelligenties is niet vast te leggen in een getal (IQ-cijfer), maar is dynamisch en ontwikkelbaar. Zij het dat het potentieel aan intelligenties maar zelden volledig wordt benut. Dit is ook cultuurafhankelijk: niet iedere cultuur hecht aan alle vermogens evenveel waarde. Zo kenmerkt onze westerse cultuur zich door een sterk accent op verbaal-linguïstische en de logisch-mathematische vermogens.

Kunstbeoefening en -reflectie doet ook een beroep op andere vormen van intelligentie, zoals de muzikale, de lichamelijk/kinesthetische, de ruimtelijk/visuele, de inter- en intrapersoonlijke en de existentiële intelligentie. Kunsteducatie kan dan ook bijdragen aan een bredere ontwikkeling van ieders intelligenties of talenten.

Sociaal leren

Leren is niet louter een individueel, maar ook een sociaal proces. In dialoog met anderen geven mensen betekenis aan de wereld om hen heen. Deze 'co-constructie' kan didactisch benut worden: leerlingen kunnen leren van elkaar en samen grip krijgen op een nieuwe vraag of kennisgebied. Lag bij het 'oude' leren de nadruk op individuele en cognitieve processen, het nieuwe leren schenkt juist aandacht aan emotionele en sociale processen.

Vaak wordt beweerd dat bij kunsteducatie sociaal leren vanzelfsprekend plaatsvindt. Veel kunstzinnige activiteiten bevatten immers vormen van samenwerking en de didactiek van de kunstvakken staat bol van de samenwerkingsopdrachten.

Maar om te kunnen spreken van sociaal leren moet aan de volgende voorwaarden worden voldaan:

- Positieve wederzijdse afhankelijkheid
Leerlingen hebben elkaar nodig om de opdracht te kunnen voltooien, om tot een goed resultaat te komen. De ene leerling kan niet zonder de andere.
- Individuele verantwoordelijkheid
Ieder groepslid wordt aangesproken op zijn eigen verantwoordelijkheid, heeft een specifieke taak en draagt zijn eigen steentje bij.
- Directe stimulerende interactie
De leerlingen kunnen optimaal overleggen over de uitvoering en invulling van de opdracht.
- Sociale vaardigheden
Leerlingen moeten over sociale (basis)vaardigheden beschikken om met elkaar te kunnen samenwerken.
- Evaluatie van het groepsproces
Na of tijdens het uitvoeren van de opdracht wordt de samenwerking geëvalueerd: wat ging goed en wat kan beter? Daarnaast wordt uiteraard ook het eindproduct beoordeeld.

Leren in een groep gaat dus verder dan samenwerking. Bij leren in een groep wisselen de leden hun kennis uit en diepen deze samen uit. Dit gebeurt vanuit een gemeenschappelijke behoefte: een thema waar de groepsleden meer van willen weten, een probleem dat ze samen willen oplossen dan wel een procedure of vraagstuk dat ze samen willen bespreken. Bij sociaal leren is de docent geen onderwijzer of instructeur, maar veelal coach en begeleider.

Het instuderen van een muziekstuk kan wel degelijk de kenmerken hebben van een sociaal leerproces, maar niet wanneer de docent bepaalt wie wat moet spelen en strak leiding geeft aan het oefenen.

Een rijke leeromgeving

Authentiek leren vereist een natuurlijke leersituatie. Gesproken wordt over een productieve, krachtige of rijke leeromgeving. Deze kenmerkt zich allereerst door een veelheid aan werkvormen en ruimte voor discussie en reflectie. Daarnaast moet het onderwijs aansluiten bij de leerbehoeften van de leerlingen en moet er sprake zijn van levensechte leertaken. De leeromgeving is ten slotte niet beperkt tot de vier muren van het klaslokaal.

Vertaald naar kunsteducatie houdt dit het volgende in:

- Uitdagende didactiek, waarin:
 - . ruimte is voor eigen initiatief, improvisatie en experiment;
 - . verschillende materialen, disciplines en werkvormen worden aangeboden;
 - . multidisciplinair gewerkt kan worden;
 - . leerlingen leren reflecteren door middel van kritische analyse, discussie en argumentatie.
- Benutten van de culturele omgeving en ruimte voor leren buiten de school.
- Benutten van extern deskundigen, bijvoorbeeld kunstenaars in de klas.
- De gelegenheid voor leerlingen om:
 - . zichzelf, een proces of een product te presenteren aan anderen;
 - . te kijken en luisteren naar de presentatie van anderen (waaronder professionals).
- Koppelingen met andere schoolvakken, onder meer om verschillende symbolsystemen met elkaar te combineren.
- Samenwerking van de leerlingen waarbij ze contact kunnen zoeken met andere scholen en leerlingen, bijvoorbeeld via internet.
- Goede faciliteiten, zoals computers, internet en andere techniek; deze worden ook benut om verschillende symbolsystemen aan te boren en wisselwerking te bewerkstelligen tussen geboden leerstof en eigen inbreng van leerlingen.
- Leerproces in fases, die aangepast kunnen worden aan de individuele leerstijl en interesses van leerlingen.
- Gevarieerde docentenrollen zoals instructeur, model, coach, journalist, begeleider, bemiddelaar, organisator.
- Procesmatige toetsvormen zoals portfolio, leerlinggesprekken en zelfbeoordeling (learner report).

Vraaggestuurd onderwijs

Bij de onderwijsactiviteiten van een docent kan gekeken worden naar de mate van sturing door de docent en de inbreng van de leerling. Daarbij kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

Docentgestuurde werkvormen

Hier gaat het om alle werkvormen, waarbij de leraar het leerproces stuurt. De leraar bepaalt wat geleerd moet worden en in welke volgorde. Hij bepaalt ook het leertempo en controleert of taken goed uitgevoerd zijn.

Werkvormen met een gedeelde verantwoordelijkheid

Dit betreft werkvormen waarbij sturing van docent én leerling plaatsvindt. Voorbeelden zijn het geven van open opdrachten, een onderwijsleergesprek en gezamenlijke evaluatie.

Leerlinggestuurde werkvormen

Daarbij wordt in hoge mate aan de leerling zelf overgelaten welke leertaak hij kiest en hoe hij deze voorbereidt en uitvoert. De docent fungeert hierbij als coach en begeleider. Individuele werkvormen, waarbij de leerling (in toenemende mate) didactische functies overneemt, zijn bijvoorbeeld de (geleide) zelfontdekkingsmethode en zelfstudie.

Het 'oude' leren kenmerkt zich veelal door docentgestuurde werkvormen, terwijl bij het nieuwe leren gestreefd wordt naar het veelvuldig hanteren van leerlinggestuurde werkvormen ofwel vraaggestuurd leren. Voorwaarde daarbij is wel, dat de leerling voorkennis heeft van de leerinhoud en vaardigheden bezit in het leren leren (metacognitieve vaardigheden).

Het vak Culturele en Kunstzinnige vorming (CKV) kent al een zekere traditie in vraaggestuurd leren. Leerlingen bepalen voor een groot deel zelf welke culturele activiteiten ze ondernemen en welke kunstinstellingen en kunstuitingen ze bezoeken. Ook in het basisonderwijs komt het voor dat leerlingen een (leer)contract afsluiten met hun leerkracht of coach. In dat contract plannen ze diverse leermomenten, waarin ze zelf op zoek gaan naar antwoorden op eigen vragen, bijvoorbeeld door het uitnodigen van een kunstenaar of het organiseren van een werkbezoek aan culturele instellingen zoals een bibliotheek of museum.

Ten slotte

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin authentieke kunsteducatie in de praktijk gestalte krijgt, laat staan naar de effecten van deze benadering. Maar het streven naar een verbinding tussen de behoeftes en mogelijkheden van de leerling, de sociale en culturele omgeving en de wereld van de professionals, zal door iedereen die de kunsteducatie een warm hart toe draagt als een belangrijk streven worden gezien.

Auteur is werkzaam bij Cultuurnetwerk Nederland.

Geraadpleegde literatuur en websites

Algonquin College of Applied Arts and Technology (1996). *Learning on the Internet*. www.algonquinc.on.ca/edtech/gened/styles.html

Bergman, V. (2003). *Dans in Samenhang. Een flexibele methodiek*. Utrecht: De Kunstconnectie.

Braekeleer, J. de (2003). Muzische vorming is kunstbeoefening en kunstbeschouwing met elkaar verbinden. In: P. Convents, *Voor leergierige leermeesters*. Canon Cultuurcel, Departement Onderwijs.

Gardner, H. (1983). *Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.

Gardner, H. (1993). *Creating Minds. An Anatomy of Creativity Seen Through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham, and Gandhi*. New York: Basic Books.

Geerts, F. (2002). *Theorie in praktijk: een virtuele toekomst: een vergelijking tussen de hedendaagse paradigma's in conceptuele esthetiek en onderwijskunde en de betekenis daarvan voor kunsteducatie*. Scriptie Universiteit Utrecht, Faculteit Theater-, Film- en Televisiekunde.

Haanstra, F. (2001). *De Hollandse Schoolkunst: mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

www.fontys.nl/talent4leren

www.fontys.nl/pabo/eindhoven

Literatuur

Het nieuwe leren

Arranging learning environments for new learning: educational theory, practical knowledge and everyday practice / J. de Kock. - Gorinchem : A. de Kock, 2004. - 148 p. : tab. - Met bijl. - Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen, Sociale Wetenschappen. - ISBN 90-9018722-7

A dissertation on how new learning demands from theory and policy stand in relation to the actual choices teachers make in their learning environment arrangements and to what extent teachers arrange learning environments for new learning in practice. This research was carried out in the upper grades of Dutch secondary education.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Culturele canon versus leerlinggericht onderwijs / S. Zwiers
In: Maandblad voor de beeldende vakken. - Vol. 122(2006)1(jan. 10-11)

Verslag van een debat geschreven door een bezoeker, een 4e jaars student van een lerarenopleiding, over de vraag of een culturele canon zinvol is en hoe en dergelijke canon er uit zouden moeten zien. Tijdens het debat gebruikten veel sprekers hun spreektijd om hun ongenoegen over het nieuwe leren te uiten. Veel sprekers vonden dat er weinig inhoud en kennis was bij studenten door het nieuwe leren. Zij vonden dat de 'ouderwets' geschoolde docenten zelf goed in staat zijn om het cultureel erfgoed over te dragen aan hun leerlingen. Namen, jaartallen en stromingen zijn op te zoeken vindt de 4e jaars student, een culturele canon hoeft niet leerlinggericht onderwijs uit te sluiten. Het debat werd op 1 december 2005 gehouden in Felix Meritis in Amsterdam en werd georganiseerd door Stichting Lezen, Cultuurnetwerk Nederland en Erfgoed Actueel.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Developing a virtual learning environment for art & design: a constructivist approach / J. Malins, I. Pirie
In: European journal of higher arts education. - Vol. 2(2005)(Feb. 8). - Met lit. opg.

This paper examines some of the underlying pedagogical principles which influence the design and implementation of a Virtual Learning Environment developed to support teaching and learning in Art and Design. These principles are premised on a constructivist viewpoint, that is that knowledge and understanding are not acquired passively but in an active manner through personal experience and experiential activities, learning is based on problem solving and active engagement with ideas. A critical evaluation of existing systems identifies three generations of Virtual Learning Environment (VLE). The paper then describes how these established principles were developed into a set of design specifications for a new VLE. The new prototype system is described in detail and the implications for institutional change are discussed.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Gast sprekers: nogmaals de Culturele Canon en het Nieuwe Leren / F. Haanstra
In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)6(jun. 28-29)

In dit artikel gaat Folkert Haanstra, bijzonder hoogleraar cultuureducatie en cultuurparticipatie, in op de culturele canon en het nieuwe leren. Hij haalt de visie aan van hoogleraar Doorman over de teloorgang van de canon en kijkt wat de rol van een canon kan zijn voor de huidige kunstvakken CKV1 en CKV2,3. Verder geeft Haanstra aan voorstander te zijn van kritisch onderzoek naar het nieuwe leren.

Leren in het studiehuis: consumeren, construeren of engageren?: rede: in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar 'Onderwijzen en leren' aan de faculteit der Psychologische, Pedagogische en Sociologische Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen op 11 Januari 2005 / M.P.C. van der Werf. - Groningen : GION, 2005. - 55 p. - Met lit. opg.

Inhoud: 1. Inleiding; 2. Opkomst van het studiehuis; 3. Het nieuwe leren rukt op; 4. Maatschappelijke achtergronden van het nieuwe leren; 5. Theoretische achtergronden van het nieuwe leren: constructivisme; 6. Het gebrek aan empirische onderbouwing van de sociaal-constructivistische leerprincipes; 7. Het nieuwe leren in

de praktijk; 8. Naar een verbinding tussen het gewone en het nieuwe leren; 9. Lopend en toekomstig onderzoek naar betrokkenheid in het voortgezet onderwijs.

Media-educatie en het 'Nieuwe Leren': een onderzoek naar de inhoud van media-educatie en de inpassing van media-educatie in het 'Nieuwe Leren' / A. van Acht. - Utrecht : [s.n.], 2003. - 106 p. : fig. - Afstudeerscriptie in het kader van de opleiding Taal- & Cultuurstudies te Utrecht. - Met lit.opg. en bijl.

De centrale vraag luidt: Wat is media-educatie, wat is het belang van media-educatie en in welke vorm kan media-educatie ingepast worden binnen het nieuwe leren in het Nederlandse voortgezet onderwijs? In het nieuwe leren wordt de klassieke driehoek leraar, leerlingen, leerstof vervangen door de nieuwe didactische driehoek leerlingen, leerbronnen, leerorganisatie. De leerling wordt hierbij centraal gesteld. In deze scriptie worden verschillende visies van auteurs en instellingen die zich met media-educatie bezighouden beschreven. Ook wordt een dertiental lespakketten en projecten voor media-educatie nader bekeken.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

*Muzikale flow in Almere / M. Scheepers
In: Kunstzone. - Vol.4(2004)4(apr.15-17)*

Hoe kan het nieuwe leren een plaats krijgen in de pabo? Een zoektocht van een muziekdocente. Hoe kan een docent studenten bewust maken van hun rol als cultuuroverdrager en een attitude ontwikkelen om op zoek te gaan naar leuke lesideeën en nieuwe methodes? Kritisch blijven kijken en goed luisteren naar de idealen van basisscholen en studenten is haar voorlopige conclusie.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

*Naar een andere manier van lesgeven / E. Otten-Oomen
In: Kunstzone. - Vol.3(2004)6(jun.2-6)*

Beschreven wordt hoe de docenten van het Oranje Nassau College in Zoetermeer een vernieuwde, eigen invulling geven aan de kunstvakken (handvaardigheid, tekenen, textiel en audiovisueel). In samenwerking met de schoolleiding, de sectie beeldende vakken en een architect hebben zij vanuit nieuwe didactische inzichten en geïnspireerd door het nieuwe leren open leercentra gebouwd. In deze leercentra worden verwante vakken

bijeengebracht zodat samenhang en samenwerking gemakkelijker gerealiseerd kunnen worden. Een proeftuin werd opgezet om deze nieuwe opzet te ontwikkelen en in de praktijk te testen. Het proces werd onderwijskundig ondersteund door het APS.

Naar een kindgerichte onderbouw: werkdocument 2: de ontwikkeling van het kind tijdens de jaren van de basisvorming / H. Witteman. - Zwolle : Taakgroep Vernieuwing Basisvorming, 2004. - 23 p. : tab., fig. - In opdr. van het ministerie van OCW. - Met lit.opg.
Werkdocument behorende bij de eindrapportage 'Beweging in de onderbouw'. In totaal zijn er twaalf werkdocumenten samengesteld door externe deskundigen. Ze vormen een onderbouwing én uitwerking van het eindrapport. De meeste werkdocumenten zijn vooral bedoeld voor de mensen in school: ze geven een eerste aanzet tot voorbeelden en handreikingen. Dit werkdocument sluit aan bij de actuele onderwijsbeweging het nieuwe leren, ook wel het natuurlijk leren genoemd. Het geeft hiervoor de theoretische onderbouwing door de beschrijving van het (sociaal) constructivisme en door in te gaan op megacognitieve kennis en vaardigheden. De beschouwing wordt voorzien van teksten over de sociaal-culturele omgeving van leerlingen in de leeftijd van de eerste fase van het voortgezet onderwijs en hun motivatie tot leren.

*Het nieuwe leren / T. Brouwer (redacteur)
In: JSW. - Vol.89(2004)4(dec.3-48)*

Dit themanummer gaat over het nieuwe leren. Buiten praktijkvoorbeelden in het basis-, voortgezet- en speciaal onderwijs zijn er ook artikelen over de ideeën en theorieën van het nieuwe leren met onder andere een interview met Luc Stevens, emeritus hoogleraar orthopedagogiek.

Het nieuwe leren implementeren [dvd] / J. Gerrits. - 's-Hertogenbosch : KPC Groep, 2005

De dvd gaat over het nieuwe leren in de praktijk. De vijf korte films laten zien hoe scholen het nieuwe leren weten vorm te geven, welke rolverandering dit vraagt van de leraren en hoe de leerlingen het nieuwe leren ervaren.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Het Nieuwe Leren in het basisonderwijs / K. Verbeek

In: Vernieuwing. - Vol.64(2005)7(sept.22-23)

Een voorbeeld van het nieuwe leren in het basisonderwijs is het project 'Met kinderen leren'. Kris Verbeeck, projectleider van 'Met kinderen leren' en senior-adviseur bij KPC groep, gaat nader op dit project in.

Het Nieuwe Leren Magazine = HNL / F. van Wieringen ... [et al.], H. Mertens (auteur van voorwoord), L. Huizinga (redacteur), M. Knook (redacteur). - 's-Hertogenbosch : KPC Groep, 2005. - 80 p. : ill. - Eenmalige uitg. bij het afscheid van Carel van den Heuvel, algemeen directeur van KPC Groep

Alle aspecten van het nieuwe leren komen aan de orde. Inclusief 'tien garanties voor het mislukken van het nieuwe leren' en Frequently Asked Questions.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

*Het Nieuwe Leren op een cultuurprofielschool: cultuureducatie discussie / A.L. van der Vegt
In: Vernieuwing. - Vol.64(2005)2(feb.22-23)*

Op dit moment zijn er zo'n honderd cultuurscholen, die cultuureducatie via projecten integreren in andere vakken. Enkele scholen proberen cultuureducatie in het hele curriculum te integreren. Het Amadeus Lyceum in Utrecht heeft belangrijke stappen in die richting gezet. Zo kiest het Lyceum niet alleen voor cultuur, maar ook voor het nieuwe leren omdat dat de oude vakkenstructuur doorbreekt.

De school op de schop: het nieuwe leren / J. Gerrits. - Den Bosch : KPC Groep, 2004. - 39 p. : ill. - Met lit.opg.
Een nadere uitwerking van het onderwijsconcept het nieuwe leren. Samen met schoolteams en de KPC Groep zijn ideeën en opvattingen uitgewerkt en op toepassingsniveau gebracht. Inhoud: het nieuwe leren; Hoe leren mensen?; Kennis; Eigen wijsheid versus boekenwijsheid; 'De nieuwe leraar'; Uitbreken uit kaders.

Themamap Het Nieuwe leren, vanaf 2005

Artikelen: Serie over het nieuwe leren in het NRC Handelsblad:

Vroeger gingen de jongens meteen zagen / M. Hagers. - 28 dec. 2005

Vandaag op het werkbriefje: de oe en de longen / M. Hagers. - 5 jan. 2006

Zomaar een beetje surfen kan niet / M. Hagers. - 5 jan. 2006

Themanummer cultuur met beleid: kansen met kunst en erfgoed / H. Muiderman ... [et al.]

In: Praxisbulletin. - Vol.23(2006)5(jan.3-34)

Themanummer over cultuureducatie(beleid) in het basisonderwijs en speciaal onderwijs. In zeven artikelen komen de volgende onderwerpen aan bod: het project Cultuur en School en de Regeling Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs; het verankeren van cultuureducatie binnen de school; cultuur als motor voor het nieuwe leren; het opzetten van provinciale marktplaatsen voor cultuureducatie; samenwerkingsprojecten tussen pabo-studenten, culturele instellingen en basisscholen; een culturele kaart van de schoolomgeving; erfgoedbeleid in Vlaanderen.

Vruchtbare verbeelding: format voor samenwerking tussen scholen en cultuureducatieve instellingen / W.S. Seuren. - Den Bosch : KPC Groep, 2005. - 10 p.

Doel van het format is scholen en culturele instellingen te ondersteunen bij het samenwerken. Het format gaat uit van scholen die werken binnen het kader van de brede school en scholen die uitgaan van het nieuwe leren of equivalenten hiervan. Het format zelf is een soort invuloefening die de samenwerkende partners samen uitvoeren om tot een gezamenlijk plan te komen, bijvoorbeeld een stappenplan. Het format is gericht op het (bovenschools) management of schooldirecties en op het management van cultuureducatieve instellingen.

Wat kan het nieuwe leren betekenen voor uw school?: een voorbeeld: het nieuwe leren op een Montessori-school / M. Zeeman, A. de Regt. - Hengelo [etc.] : Zeeman & De Regt, 2005. - 44 p. : tab. - Met lit.opg. - ISBN 90-75800-03-7

Wat wordt verstaan onder het nieuwe leren? Deze vraag staat centraal in het eerste hoofdstuk. Het tweede hoofdstuk spiegelt de elementen van het nieuwe leren aan de principes van het Montessori-onderwijs. Dit resulteert in concrete actiepunten in hoofdstuk drie voor de wijze waarop het Montessori-onderwijs verrijkt kan worden met elementen van het nieuwe leren. Het laatste hoofdstuk bevat een stappenplan om het nieuwe leren in de praktijk te brengen. Deze handleiding kan ook gebruikt worden binnen andere onderwijstypen dan het Montessori-onderwijs.

Authentiek leren en authentieke kunsteducatie

Authentiek leren in een digitale omgeving: erfgoed, educatie en gedigitaliseerde content / Erfgoed Actueel. - Amsterdam : Erfgoed Actueel, aug. 2004. - 11 p. - Geredigeerde versie

Erfgoed Actueel wil een methodiek ontwikkelen waarbij gedigitaliseerde content en concreet erfgoed in de eigen omgeving op natuurlijke wijze met elkaar worden verweven en waarbij onderzoekend, bron- en ervaringsgericht leren het uitgangspunt is. Deze publicatie schept een theoretisch kader voor een aantal pilots, waarbij Erfgoed Actueel als procesbegeleider zal optreden. In hoofdstuk 1 wordt ingegaan op ontwikkelingen in het digitale domein en wordt uitgelegd waarom Erfgoed Actueel het nodig acht een methodiek te ontwikkelen op dit terrein. In hoofdstuk 2 worden de uitkomst en de randvoorwaarden beschreven waaraan projectplannen die in het kader van de pilots worden ingediend, moeten voldoen.

Educatieve erfgoedsites gelokaliseerd: vooronderzoek voor de pilot LOGIN: lokaal, digitaal leren met je eigen omgeving / A. van Hemel, H. van Zeijts, T. de Danschutter. - Amsterdam : LoginLokaal, 2004. - 54 p. : tab., ill. - Met bijl.

Vooronderzoek naar bestaande educatieve sites op het gebied van cultureel erfgoed. Op basis van de constatering en voorwaarden, zoals neergelegd in het projectplan 'Authentiek leren in een digitale omgeving' van oktober 2003, is een aantal criteria vastgesteld aan de hand waarvan de sites zijn onderzocht. Daarnaast zijn de makers van de onderzochte sites geïnterviewd. Dit gaf inzicht in het huidige aanbod van digitale erfgoed-educatie. Aan de hand van de bevindingen uit het projectplan en die uit dit indicatieve onderzoek worden concrete uitgangspunten geformuleerd voor de ontwikkeling van de methodiek voor digitale erfgoed-educatie die met LOGIN:lokaal wordt beoogd.

De Hollandse Schoolkunst: mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie / F. Haanstra. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2001. - 51 p. - Met lit.opg. - ISBN 90-6997-098-8

Rede, in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar op het vakgebied

van de Cultuureducatie en Cultuurparticipatie, vanwege Cultuurnetwerk Nederland, in de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht op maandag 5 november 2001, door Folkert Haanstra. Allereerst wordt bekeken in welke vorm de scheiding tussen alledaagse kennis, schoolse kennis en vakkennis zich voordoet bij de kunstvakken in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Ten tweede wordt nagegaan op welke manieren het nu in zwang zijnde theoretische kader en de daarbij aangedragen didactische oplossingen (met name de authentieke instructie) van toepassing zijn op de kunstvakken. Aan de hand van beschikbare empirische gegevens wordt bekeken in welke mate schoolkunst ('kunst die is getemd door schoolse voorwaarden') en haar tegenhanger, de authentieke kunsteducatie, van toepassing zijn in de huidige kunsteducatie in Nederland. Op basis van theorie en empirie wordt ingegaan op mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunst-educatie en wat dit betekent voor onderzoek op dit gebied.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Kunstenaars en schoolkunst: authentiek kunstonderwijs heeft professional nodig / F. Haanstra

In: Boekman. - Vol. 15(2003)56(jun. 74-78)

Schoolkunst heeft doorgaans weinig te maken met kunst buiten de school. Voor een authentieke kunsteducatie kunnen professionele kunstenaars worden ingeschakeld. Deze moeten zich dan niet beperken tot de rol van 'animator', maar ook optreden als - geschoold - docent.

De lespraktijk van docenten beeldende vorming in het Amsterdams voortgezet onderwijs: paper gepresenteerd op de Onderwijsresearch dagen Utrecht 9-11 juni 2004 / F. Haanstra, H. Wagenaar. - Amsterdam : AHK, 2004. - 12 p. - Met lit.opg.

Binnen het lectoraat Kunst- en cultuureducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten worden onderzoeken uitgevoerd naar de veranderingen in het werkveld van de kunsteducatie en de gevolgen hiervan voor de docentenopleidingen in de kunstvakken. Dit onderzoek is daarvan een voorbeeld. De onderzoeksvragen luiden: 1. Wat beschouwen de docenten beeldende vorming in de basisvorming als een geslaagde lespraktijk?; 2. Wat betekenen de lespraktijk en de achterliggende visies in termen van schoolkunst en authentieke kunsteducatie? De geïnterviewden is gevraagd een

recente, als geslaagd beschouwde les te beschrijven en tevens aan te geven wat je als docent moet kennen en kunnen om zo'n les te geven. Gevraagd is ook naar veranderingen in de lespraktijk en de visies van docenten sinds het begin van hun docentschap. Verder zijn vragen gesteld over de relatie van de lespraktijk met enerzijds de professionele kunst en anderzijds met de leefwereld van de leerlingen.

Lezing authentiek leren [cd-rom] : op studiedag authentiek leren op 10 juni 2004 in Hilversum georganiseerd door De Kunstconnectie / L. Stevens. - Utrecht : De Kunstconnectie, 2004

Lezing door professor Luc Stevens, directeur van het Nederlands Instituut voor Onderwijs en Opvoedingszaken, over authentiek leren. Volgens hem is de mens niet gemaakt om te volgen, maar om zelf te leren. Dat vraagt van educatoren een faciliterende, coachende houding. Authentieke kunsteducatie zou een plek moeten krijgen binnen de centra voor de kunsten. De authentieke benadering sluit aan bij de huidige ontwikkeling in de maatschappij en in het onderwijs. De lezing werd gehouden op de studiedag 'Authentiek leren' op 10 juni 2004.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

LOGIN:lokaal: het verleden heeft de toekomst / E. Alink
In: Oud nieuws. - Vol.(2004)2(8-9)

Erfgoed Actueel en de Waag Society - Amsterdams kennisinstituut en medialab op het snijvlak van cultuur en techniek - zijn in 2003 gestart met het pilotproject LOGIN:lokaal. Oogmerk is het ontwikkelen van een methodiek en een on line omgeving voor onderzoekend, bron- en ervaringsgericht leren. Provinciale erfgoedhuizen en landelijke onderwijsinstellingen hebben projectvoorstellen ingediend in het kader van LOGIN:lokaal.

Muziekeducatie in Beweging / Walter Maas Huis. - Utrecht : Walter Maas Huis, 2003-2004. - Ongepag.

Muziekeducatie in Beweging is een project van De Kunstconnectie en het Walter Maas Huis. Naar aanleiding van de Muziekeducatie 2-daagse 'Z de toon!' in april 2003, is duidelijk geworden dat er op verschillende vlakken ontwikkelingen zijn waarover veel vragen gesteld worden. Onderwerpen als authentiek leren, community arts, creativiteit in de klas, en educatieve initiatieven door podia en ensembles komen veelvuldig

aan de orde. Echter, de gesprekken die erover plaats vinden in het veld zijn versnipperd en daardoor worden veel kansen gemist. Om die reden is hierover een reeks van acht actiegerichte debatten georganiseerd. Deze publicatie bevat de verslagen van deze debatten.

Postmoderne en authentieke literatuureducatie: een laatste redmiddel voor wereldliteratuur binnen het vak CKV1? / F. Saher. - [S.l. : s.n.], 2004. - 115 p. - Met lit.opg. en bijl. - Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht, Opleiding Nederlandse taal en cultuur

De centrale vraag van deze scriptie luidt: Wat zijn de consequenties van hedendaagse opvattingen over kunsteducatie en didactiek voor de literatuureducatie in een kunstzinnige context? En hoe wordt literatuureducatie binnen CKV1 in het licht van deze veranderende opvattingen vormgegeven, in de huidige onderwijspraktijk en in de toekomst? Inhoud: 1. Inleiding; 2. De twee fase: het begin van een nieuw soort kunsteducatie?; 3. Van modernisme naar postmodernisme: veranderingen in het denken over kunsteducatie; 4. Postmoderne en authentieke literatuureducatie; 5. Theorie in praktijk: wereldliteratuur en CKV1.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Slash 21'ers even goed als andere leerlingen / P. Bouhuys, P. Edelenbos

In: Didaktief. - Vol.34(2004)8(okt.38-39)

Slash 21 is een nieuw onderwijsconcept en is een initiatief van de Stichting Carmel College in Lichtenvoorde. De leerstof wordt niet in losse vakken gedoceerd, maar gepresenteerd in thema's waarin verschillende vakonderdelen in samenhang aan de orde komen. Door het aanbieden van aansprekende leertaken wordt de leerling geactiveerd om zelf antwoorden te zoeken op vragen over probleemstellingen - authentiek leren. Slash 21 is gebaseerd op drie leertheorieën: het constructivisme, het cognitivisme en het behaviorisme.

Levensecht leren

De brede school

In: Toon. - Vol.7(2004)9(nov.6-23). - Themanummer
Serie artikelen over hoe brede scholen zich ontwikkelen.

1. Brede school Zeeburg, sterk en volop in ontwikkeling

door S. Dijkstra; 2. 'De brede school is meer dan een extraatje': levensecht leren voor hogere kwaliteit door L. de Vries; 3. 'Leren moet levensecht zijn, anders boeit het niet!' door M. Valkesteijn; 4. 'Bewust inzetten op een doorgaande lijn' door G. van de Burgwal. In de rubriek DOEN worden kwaliteitscriteria voor brede scholen gegeven, deze zijn ontwikkeld door Oberon en OOG Onderwijsondersteuning.

Conferentie 'Brede School, streven naar meer levensecht leren', 6 november 2004: [conferentiemap] / NIZW, Expertisecentrum Brede School. - Utrecht : NIZW, 2004. - Ongepag. : ill., tab.

Materiaal behorende bij de conferentie 'Brede School, streven naar meer levensecht leren', gehouden op 6 november 2004 in Amsterdam. Inhoud: programma, startnotitie voor de conferentie, open space methode, deelnemerslijst, folder Expertisecentrum Brede School, achtergrondinformatie met praktijkverhalen van de brede school Tilburg, schoolbuurtwerk Westerpark Amsterdam, Open wijksschool Nijmegen, brede school Maastricht, MCO en Kunstweb Amsterdam, Segbroek College en het Koorenhuis Den Haag, Wanitaschool Rotterdam, Etutorium Almere. Binnen de praktijkverhalen veel aandacht voor cultuureducatie.

Jeugdactiviteiten in de brede school: werkboek voor kwaliteitsontwikkeling: doelen, methodiek, evaluatie / S. van Oenen, P.P. Bakker, M. Valkesteijn. - [S.l.] : SWP, 2005. - 95 p. : tab., ill. - Met bijl. - ISBN 90-8560-017-0 Dit werkboek biedt scholen en instellingen een instrumentarium om doelen en kwaliteiten van hun jeugdactiviteiten inzichtelijk te maken, en te evalueren. Pedagogisch uitgangspunt is een gezamenlijk streven naar meer levensecht leren, uitgewerkt in enkele globale doelen.

Levensecht leren in de buurt: praktijkboek voor schoolbuurtwerk binnen het basisonderwijs / M. van Wier (auteur van idee), J. Wieriks (auteur van idee). - Amsterdam : Stichting Welzijn Westerpark, 2005 + cd-rom : ill., tab., fig. - Losbl. - ISBN 9-810062-1-5 Praktijkboek opgesteld door schoolbuurtwerkers in Stadsdeel Westerpark Amsterdam om kennis over te dragen over de opbouw van schoolbuurtprojecten. De methode is geschikt voor elke buurt in Nederland en is bedoeld voor welzijnsinstellingen, basisscholen en lokale

overheden die binnen de brede school willen gaan werken met de methodiek schoolbuurtwerk. De bijbehorende cd-rom bevat formulieren die gebruikt kunnen worden bij het realiseren van schoolbuurtprojecten. Daarnaast worden acht uitgebreide projectbeschrijvingen gegeven van schoolbuurtprojecten in Westerpark Amsterdam.

Startnotitie voor de conferentie 'Brede school, streven naar meer levensecht leren': 6 november 2004, expertisecentrum Brede School NIZW-Jeugd i.s.m. OOG Onderwijsondersteuning / S. van Oenen, M. Valkesteijn (medewerker), G. van de Burgwal (medewerker). - Utrecht : NIZW, 2004. - 17 p. - Met bijl.

Startnotitie geschreven als input voor de conferentie 'Brede school, streven naar meer levensecht leren'. Hoofdstuk 2 bevat een inleiding op de conferentie. Hoofdstuk 3 gaat over de gezamenlijke uitgangspunten van de conferentie. In hoofdstuk 4 staan kwesties voor nadere uitdieping op de conferentie.

Welzijn in de brede school: partners voor levensecht leren / S. van Oenen, M. Valkesteijn. - Utrecht : NIZW, 2003. - 161 p. : ill., tab. - Met lit. opg. - ISBN 90-5957-033-2

De centrale vraag is gericht op de rol van welzijnsorganisaties in het bredeschoolverband: wat hebben welzijnsorganisaties te bieden in de ontwikkeling van de brede school? De nadruk ligt op de inhoudelijke kant, in het bijzonder op de activiteiten die welzijnsprofessionals met kinderen en jongeren zelf organiseren.

Competentiegericht leren

Competentiegericht leren

In: Van twaalf tot achttien. - Vol. (2005)9(nov. 1-46). - Themanummer

Vier artikelen over competentiegericht leren. 1. Rubric beoordeelt vaardigheden - over het beoordelen van vaardigheden in het vmbo; 2. Je kijkt anders naar leerlingen - voorbeeld van hoe het Sondervick College in Veldhoven het competentiegericht leren in hun school invoeren; 3. Complexe wereld, competente leerlingen - voorbeeld van competentiegericht leren in de praktijk waarbij leerlingen een opdracht uitvoeren voor een echte opdrachtgever; 4. Technasium is niet zomaar een

extra uurtje techniek - voorbeeld van een technasium waarbij havo- en vwo- leerlingen een breed competentiegericht programma volgen met veel bèta en techniek.

Competentiegericht leren en begeleiden, competentiegericht bewijzen en beoordelen: assessment & portfolio in de opleiding Educatief Partnerschap / S. Wouda, M. Snoek, A. Rebel (eindredacteur). - [S.l.] : EPS, 2003. - 55 p.

De opdracht van dit project 'Assessment & Portfolio in de opleiding' heeft betrekking op de ontwikkeling van concepten en instrumenten voor assessment en portfolio's ten behoeve van de lerarenopleidingen. In het eerste deel wordt ingegaan op de basis voor competentiegericht opleiden: de beschrijving van competenties en van de kennisbasis die de competenties veronderstellen. In het tweede deel staan het leren en de begeleiding van dat leren centraal. Het derde deel gaat in op de wijze waarop de student zijn competentie kan bewijzen in summatieve beoordelingen. In het vierde deel wordt ingegaan op rollen en taakverdeling van de verschillende actoren. Ten slotte wordt de samenhang tussen de verschillende onderdelen toegelicht en de consequenties voor het curriculum uitgewerkt.

Competentiegericht leren in kunst en cultuur: de rol van beoordeling / V. van Lanschot Hubrecht, A. Rass. - Enschede : SLO, 2004. - 44 p. : tab., ill. - Met lit.opg. en bijl.

Op het Baudartius College in Zutphen en het Canisius College in Nijmegen is een leerplan voor kunst en cultuur in ontwikkeling. Dit leverde bij de beide scholen vragen op als: hoe zorg je voor betekenisvolle leeropgaven en hoe toets je wat leerlingen hebben gepresteerd? Antwoorden op deze vragen zijn opgenomen in deze publicatie. Hoofdstuk 2 gaat in op de visie van SLO betreffende culturele competenties. Hoofdstuk 3 gaat over beoordelen en de wijze waarop recht gedaan kan worden aan de inspanningen van leerlingen. Hoofdstuk 4 bevat vooral citaten van onder andere de twee project-scholen. Ten slotte volgt een hoofdstuk met de beoordelings-schalen die op de projectscholen ontwikkeld zijn.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Culturele competenties: competentiegericht leren binnen kunst en cultuur / V. van Lanschot Hubrecht
In: Kunstzone. - Vol.3(2004)5(mei.2-4)

De volgende vragen worden beantwoord: Wat is competentiegericht leren? En op welke wijze kan binnen kunst en cultuur of binnen cultuurprofilering geleerd worden in competenties?

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leergebied Kunst en Cultuur: competentiegericht leren als pedagogisch-didactisch concept / L. Schuurmans, J. van Gemert

In: Kunstzone. - Vol.3(2004)5(mei.7-9). - Ook verschenen in: Dramaforum 7(2004)2(mei.7-10) getiteld 'Kunst en cultuur in de onderbouw'

In de vernieuwde onderbouw van het voortgezet onderwijs zal door het leergebied kunst en cultuur de rol van de kunstvakken veranderen. Er wordt ingegaan in op de mogelijkheden van competentiegericht leren met de vernieuwde kerndoelen in het leergebied Kunst en Cultuur. Een keuze voor competenties (op basis van nieuwe leergebieden en kerndoelen) betekent: kiezen voor denken vanuit de leerlingen: wat heeft de leerling in huis ofwel wat is zijn ambitie of gevoel om bij aan te sluiten of op door te gaan?

Themanummer cultuurprofiel-scholen / V. van Lanschot Hubrecht ... [et al.]

In: Kunstzone. - Vol.3(2004)5(mei.2-17)

In dit themanummer staan cultuurprofiel-scholen centraal. Bevat artikelen over: competentiegericht leren binnen kunst en cultuur, een kunst- en cultuurproject in Eindhoven, waarom je als school cultuurprofiel-scholen wilt worden, stappenplan voor de realisatie van een cultuurprofiel, subsidieaanvragen in het kader van de 'Regeling Cultuurprofiel-scholen vo 2004' en een voorbeeld van een cultuurprofiel-scholen in Terneuzen.

Van lesbrief tot totaalplan: leergebied kunst en cultuur in de onderbouw / H. van Bommel ... [et al.]. - Enschede : SLO, 2004. - 56 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 90-329-2192-4

Publicatie over de mogelijkheden voor de kunstvakken en het leergebied kunst en cultuur in de nieuwe onderbouw. De uitgangspunten, visies, werkwijzen en ervaringen van zeven scholen worden beschreven. De volgende onderwerpen worden behandeld: veranderingen in de onderbouw, competentiegericht onderwijs, competentiegericht opdrachten, digitaal portfolio, randvoorwaarden.

Wanita

Implementatieplan Wanita 2002-2006: een ontdekkingsstocht naar de school van de toekomst / Stichting Wanita. - Rotterdam : SKVR, [2002]. - 4 p.

In het kort wordt uitgelegd hoe het Wanitaconcept binnen de school geïmplementeerd kan worden.

Muzen moeten: kunst & authentiek onderwijs: een smakelijke combinatie / I. van Hoorik. - Lekkerkerk : [s.n.], 2002. - 15 p. : ill. - Bron van beschr.: omslag - Met lit.opg.

Beschreven wordt hoe het onderwijs op de Wanitaschool (een ontwerp voor een school voor primair onderwijs, dat in oktober 2001 door minister Hermans bekroond werd met een prijs) is ingericht, welke positie kunsteducatie daarbinnen inneemt en waarom kunsteducatie een belangrijk structurelement in de toekomstige kennismaatschappij zou kunnen zijn. De probleemstelling luidt: waarom moeten de kunsten in de kern van het onderwijsprogramma een plaats krijgen en op welke wijze kunnen zij een wezenlijke bijdrage leveren aan een evenwichtige ontwikkeling van kinderen/jongeren?; wat is de betekenis van een authentieke kunsteducatie benadering (term omschreven door F. Haanstra in De Hollandse schoolkunst 2001) voor vakdocenten/kunstenaars, al dan niet werkzaam bij de centra voor de kunsten en voor de kwaliteit van het onderwijs?

Proposo. - Den Haag: Koninklijk Conservatorium, 2005
Proposo is de afkorting van Projecten Primair Onderwijs en Speciaal Onderwijs. In 2002 werden aan de Nederlandse Conservatoria projectgelden van het Ministerie van OCW verstrekt om het muziekonderwijs in het Primair Onderwijs een kwaliteitsimpuls te geven. Sinds januari 2003 worden door de afdelingen Docent Muziek van de Nederlandse Conservatoria, onder regie van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, plannen ontwikkeld ter verbetering van het muziekonderwijs in het primair onderwijs en speciaal onderwijs. Dit heeft zich vertaald in de volgende projecten: 1. Voor een muzikant in de klas; 2. Opleiding vakspecialist muziek; 3. Muziekstrategie: orthopedagogisch en didactisch handelen in muzikeducatieve situaties; 4. Muziek en ICT in de basisschool; 5. Wanita; 6. Zingende klassen; 7. Vakdocenten Muziek Primair Onderwijs; 8. Het muziek-

atelier; 9. Muziek speciaal; 10. 'Hé Psst!', muziek in het speciaal (basis)onderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Proposo: Wanita, de school van de toekomst / P. Simons
In: Muziek & onderwijs. - Vol. 41(2004)3(mei/jun. 13)

Het Proposoproject (Proposo = projecten primair onderwijs en speciaal onderwijs) muziek en dans beoogt leerkrachten handreikingen te geven hoe op een laagdrempelige manier allerlei verwerkingen met muziek, dans, drama gemaakt kunnen worden aan de hand van een thema. Op de drie Wanitascholen in en rond Rotterdam wordt het uitgetoet.

De rap van de pinguïns en de Maori's: authentiek muziekonderwijs in de basisschool: project Proposo / P. Simons, B. van Oers (auteur van voorwoord). - [S.l. : s.n.], 2005. - 110 p. + cd : ill. - In opdr. van Proposo. - Met bijl. (onder andere projecten op Wanitascholen). - De cd bevat 7 liedjes behorend bij hoofdstuk 8 van het boek. - ISBN 90-809651-1-1

Deze publicatie gaat voor het grootste deel over het inpassen van authentieke muziekactiviteiten door de groepsleerkracht in de dagelijkse praktijk. Bij Wanita-onderwijs, ontwikkelingsgericht onderwijs en vele andere onderwijsvormen wordt veel met thema's gewerkt. Het inpassen van muzikale activiteiten in thema's, maar vooral ook de pedagogische aanpak (constructivistisch) hiervan zijn de belangrijkste onderwerpen van de publicatie. Dit boek komt voort uit projecten zoals die gedaan zijn op drie Wanitascholen in het cursusjaar 2003-2004. Bedoeld voor leerkrachten basisschool en voor studenten Pabo.

Theorie in praktijk: een virtuele toekomst: een vergelijking tussen de hedendaagse paradigma's in conceptuele esthetiek en onderwijskunde en de betekenis daarvan voor kunsteducatie / F. Geerts. - [S.l. : s.n.], 2002. - 123 p. - Afstudeerscriptie Universiteit Utrecht, Faculteit Theater-, Film- en Televisiekunde - Met lit.opg.

De centrale vraag luidt: Welke hedendaagse opvattingen kunnen er geformuleerd worden, gezien vanuit de paradigmaverandering die zich heeft voorgedaan in zowel de conceptuele esthetiek als de onderwijskunde, ten aanzien van kunsteducatieve activiteiten in het basisonderwijs? In hoeverre komen deze opvattingen overeen

met/wijken af van de huidige activiteiten in de praktijk? En hoe verhouden deze opvattingen zich tot het Wanita-model - een toekomstvisie op het onderwijs - waarin kunsteducatie een belangrijke rol speelt?

Verslag salon authentieke kunsteducatie. - [Utrecht : De Kunstconnectie], [2002]. - 5 p.

Verslag van een salon over authentieke kunsteducatie en de Wanitaschool. De salon werd georganiseerd door De Kunstconnectie op 2 september 2002 en geleid door Irène Steinert, onderwijskundige. Na presentaties van Wil Oud en Irma van Hoorik, gingen de deelnemers in werkgroepen uiteen. In deze werkgroepen werd aandacht besteed aan onder andere de betekenis voor de sector en leerwensen en -vragen

Wanita: evaluatie 2003-2004 / Stichting Wanita. - [S.l. : s.n.], 2005. - 48 p.

In dit evaluatieverslag worden de stand van zaken en speerpunten strategisch beleidsplan 2003-2004 van het Wanitaproject beschreven. Tevens is op hoofdlijnen een strategisch plan 2004-2005 toegevoegd.

Wanita leert nergens zoveel als ...: de school ontsloten door muziek. Startdocument Wanitaschool / SKVR, Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam ... [et al.]. - Rotterdam : SKVR, 2002

In het kader van de ontwerpwedstrijd 'Onderwijs in de kennismaatschappij' van het Ministerie van OCW ontwikkelden de SKVR en de Ireneschool in Nederlek een website waarin een visie gegeven wordt hoe het basisonderwijs er over enkele jaren uit zou kunnen zien. Op de website 'Wanita leert nergens zoveel als ...' doet Wanita in het jaar 2014 verslag van haar basisschoolperiode, die zij op dat moment afsluit om daarna naar het voortgezet onderwijs te gaan.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

'Wanita-onderwijs' van start in Rotterdam en Nederlek: muziekeducatie als breekijzer voor ontwikkeling
In: Over Onderwijs. - Vol. 4(2002)5(mei.6)

Vier openbare scholen in Rotterdam en Nederlek krijgen geld en medewerking van het ministerie van OCW om een geheel nieuwe manier van lesgeven te introduceren: het Wanita-onderwijs. Het gaat om onderwijs waarin muziekeducatie als uitgangspunt wordt gebruikt voor de totale ontwikkeling van het kind. Één van de bedenkers

van het plan is Irma van Hoorik. Zij ontwikkelde het plan samen met de Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR) en de Ireneschool in Nederlek.

Leerstijlen en meervoudige intelligentie

Cultuur centraal: ontwikkelingen rond cultuurprofiel scholen en het leergebied kunst en cultuur in het VO / E. Wervers ... [et al.]. - Enschede : SLO, 2004. - 80 p. : ill., tab.

De SLO heeft in 2003 meegewerkt aan diverse vernieuwingen binnen het onderwijs, zoals het begeleiden van cultuurprofiel scholen, het ontwikkelen van leerplannen voor kunst en cultuur, het maken van inventarisaties voor het leergebied kunst en cultuur, het onderzoeken van de bruikbaarheid van meervoudige intelligentie en leerstijlen binnen kunst- en cultuureducatie en het in gang zetten van de eerste ontwikkelingen rond culturele competenties. Deze bevindingen zijn samen met de resultaten van de conferentie 'Cultuur Centraal' in deze gelijknamige publicatie bijeengebracht.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Cultuurgebaseerd onderwijs: de culturele identiteit als uitgangspunt / M. Severijnen

In: Bulletin Cultuur & School. - Vol. 8(2005)36(feb.9-11)

Thematisch onderwijs vanuit de culturele identiteit van de leerling. Dat is kort gezegd het concept van cultuurgebaseerd onderwijs. Initiatiefnemers Zcala en het Johan de Witt College over de successen, maar ook de praktische problemen. 'Het vraagt een heel andere manier van werken van zowel de docent, de culturele instelling als de leerling.'

The educational role of the museum / E. Hooper-Greenhill (redacteur). - London [etc.]: Routledge, 2003. - 2nd ed. - 346 p. : fig., tab., graf. - ISBN 0-415-19827-5. - Met reg. en lit. opg. - 1e dr.: 1994

Contains four parts. Part one introduces theories of communication in the context of the museum environment. Part two looks in detail at education provision in museums in Britain today. It includes articles covering the learning styles and characteristics of children and adults. Part three is about developing effective

exhibitions and part four contains information about museum audiences.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

De kunst van op cultuur gebaseerd onderwijs: de cultuurschool / I. Tomey

In: Oud nieuws. - Vol.(2003)2(7)

Cultuur als vertrekpunt, middel en/of doel van leren. Dat is het uitgangspunt van de Cultuurschool, waar kunst en cultuur een centrale plaats innemen. Het Volksbuurtmuseum en het Johan de Witt College in Den Haag werken al twee jaar samen aan het project Cultuurschool. Het project past binnen het landelijke traject Cultuurprofielschool van de projectgroep Cultuur en School.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leerstijlen en cultuurgebaseerd onderwijs / E. Wervers

In: Kunstzone. - Vol.4(2005)4(apr.2-4)

Het Johan de Witt College en Zcala in Den Haag ontwikkelen samen een concept voor cultuurgebaseerd onderwijs. Op deze school staat cultuur in de brede zin (kunsten en erfgoed) centraal. Dit concept is gebaseerd op de leerstijlen van Kolb en de theorie van de meervoudige intelligentie van Gardner. Auteur bespreekt de toepassingen in de praktijk binnen het leergebied kunst en cultuur.

Leerstijlen en meervoudige intelligentie: een uitdaging voor het onderwijs / SLO, Stichting

Leerplanontwikkeling. - Enschede : SLO, [2004?]. - 18 p. : tab., fig., ill.

In verschillende hoofdstukken worden de volgende onderwerpen behandeld: Wat is meervoudige intelligentie?; Meervoudige intelligentie in het onderwijs en de betekenis ervan voor culturele instellingen; De leerstijlen van Kolb: mogelijkheden voor het onderwijs en voor culturele instellingen; Relatie leerstijlen en meervoudige intelligentie; Ontwikkelen en schrijven van een module; Uitwerken van de lessen; Uitwerking voor de leergebieden Mens en Maatschappij en de kunstvakken. Deze publicatie is afgestemd op het voortgezet onderwijs.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leerstijlen en meervoudige intelligentie: wat is de betekenis voor erfgoededucatie? / C. Hageman

In: Oud nieuws. - Vol.(2005)3(12)

De begrippen leerstijl en meervoudige intelligentie worden kort toegelicht. Daarna wordt aangegeven welke betekenis deze begrippen hebben voor erfgoededucatie.

De leertheorie van Kolb in het museum: dromer denker beslisser doener / E. Hoogstraat, A. Vels Heijn. -

Amsterdam : NMV, 2006. - 84 p. + dvd : tab., ill., fig. - Met lit.opg. - ISBN 90-807035-4-0

Neerslag van het project 'Leerstijlen van Kolb' dat in de periode 2003-2005 werd uitgevoerd. Het geeft inzicht in de theorie van het ervaringsleren en biedt praktische handreikingen om de theorie toe te passen. Tevens is het een pleidooi voor het aanstellen van een publieksvertegenwoordiger in het projectteam van een museum. De publicatie wil musea inspireren de leertheorie van Kolb - ervaringsleren, leerstijlen en lifelong learning - zodanig te integreren dat tentoonstellingen rijker en nog toegankelijker worden. Bedoeld voor iedereen die in een museum met het realiseren van tentoonstellingen en presentaties te maken heeft. De film op dvd toont het proces en het resultaat van het toepassen van de theorie van Kolb in de museale presentatie 'Wonen' in het Zaanse Museum.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leren beschouwen als dromer, denker, beslisser en doener: vanuit de leerstijlen de leerlingen inzicht geven in hun leerproces en zodoende betrokkenheid creëren / E. Hoogstraat

In: All'Art. - Vol.1(2002)6(jun.3-6)

Kijken naar kunst is een belangrijk onderdeel van de CKV-les. Het is daarbij belangrijk dat de leerling zelf leert kijken, en niet teveel vanuit de geschoolde 'kunstblik' van de docent. Een beschrijving van een beschouwingsmodel beeldend, te gebruiken bij museumbezoek.

➤ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Leren in het museum: hoe zorg je dat

museumbezoekers dat doen? / L. Tonckens

In: Museumpeil. - Vol.(2005)23(voorjaar.8-11)

Bezoekers van musea vinden het belangrijk om iets te leren, blijkt uit onderzoek. Het is daarom van belang dat musea zich verdiepen in leerprocessen. De auteur behandelt de vier leerstijlen van Kolb en legt uit wat de belangrijkste kenmerken zijn van deze categorieën (dromer, denker, beslisser, doener). Wanneer een museum aan ieders voorkeuren tegemoet wil komen,

heeft dit consequenties voor de inrichting van tentoonstellingen en voor de wijze waarop deze educatief worden begeleid. Aan de hand van een tentoonstelling over veenlijken in het Drents Museum wordt uitgelegd hoe een museum tegemoet kan komen aan de verschillende voorkeurstijlen van leren.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Meervoudige intelligentie: MI en de beeldende vakken in het basisonderwijs / F. Hartog, K. Sondermeijer
In: *Kunstzone*. - Vol.3(2004)10(okt.2-5). - Artikel ook verschenen in *Maandblad voor de beeldende vakken*, Vol.120(2004)6(12-13)

Er is in het onderwijs groeiende aandacht voor meervoudige intelligentie. Auteurs schetsen in kort het belang van MI en de mogelijke toepassingen in het onderwijs vooral binnen de beeldende vakken. Pabo-docenten zouden zich in de materie en de mogelijkheden moeten verdiepen vinden de auteurs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Meervoudige intelligentie en coöperatief leren: een vorm van nieuw leren / A. Buter, I. de Clercq
In: *JSW*. - Vol.89(2005)9(mei.20-23)

In de regio Utrecht is een aantal scholen enkele jaren bezig vorm te geven aan een nieuw schoolconcept gebaseerd op coöperatief leren en meervoudige intelligentie volgens het gedachtegoed van Kagan. Dit houdt in dat werkvormen van de lessen veranderen, niet de lesmethoden of inhoud. De scholen worden begeleid door de schoolbegeleidingsdienst. Voorbeelden van zulke werkvormen worden besproken.

Meervoudige intelligentie in het voortgezet onderwijs: rekening houden met verschillende manieren van leren / D. van Gils. - Utrecht : APS, 2004. - 47 p. : ill. - Met lit.opg. - ISBN 90-6607-364-0

Rekening houden met de verschillen tussen leerlingen maakt de kans groter dat elke leerling actief aan de slag gaat met de aangeboden informatie, en er dus echt iets van leert. Het concept meervoudige intelligentie, ontwikkeld door de Amerikaanse hoogleraar Howard Gardner, kan hierbij voor docenten een belangrijk hulpmiddel zijn. Dit boek geeft een toelichting op de theorie van meervoudige intelligentie en doet verslag van de ervaring opgedaan op een aantal scholen voor voortgezet onderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

MI in de praktijk: PC Basisschool De Regenboog te Nieuwdorp / Y. Lebbink

In: *Kunstzone*. - Vol.3(2004)10(okt.6-7)

Voorbeeld hoe MI (meervoudige intelligentie) in de praktijk wordt toegepast. Met begeleiding van het Regionaal Pedagogisch Centrum Zeeland is basisschool De Regenboog in het schooljaar 2003/2004 met hun 51 leerlingen intensief met MI bezig.

Muziekeducatie, muzikale reflectie en muzikale flow / F. Evelein. - [S.n.: s.l.], [2004]. - 8 p. : fig. - Met lit.opg.

Een inleiding door Frits Evelein over de theorieën, de visies en het werk van D. Elliott, een Canadese muziekeducatie filosoof. Vooral wordt aandacht besteed aan Elliott's visie - 'praxiology'. Elliot vindt dat het volledig begrijpen van muziek meer vraagt dan het rationeel begrijpen van de inhoud en opbouw van muziekstukken. Om muziek goed te kunnen invoelen en begrijpen is het nodig om zelf actief met muziek bezig te zijn. Aan de orde komt ook onder andere de theorie van Gardner - meervoudige intelligentie waaronder muzikale intelligentie en het begrip 'Flow' dat veel besproken en onderzocht is door Czikszenmihalyi en Seligman. Deze inleiding is geschreven naar aanleiding van een seminar verzorgd door D. Elliott en K. Verblen op 4, 5, en 6 juni 2004 in het Rotterdams Conservatorium.

Objectieve of associatieve kunstbenadering?: een onderzoek naar de voorkeur van 4VWO-leerlingen, gedifferentieerd naar leerstijltype en esthetisch ontwikkelingsniveau / C. van Ravenstein, D. Schram (begeleider). - Amsterdam : [s.n.], 2004. - 120 p. : graf., tab. - Met lit.opg. en bijl. - Doctoraalscriptie Vrije Universiteit Amsterdam, Algemene Cultuurwetenschappen

In het eerste hoofdstuk van deze scriptie wordt uiteengezet hoe de huidige kunsteducatie eruit ziet en welke effecten kunsteducatie heeft. Vervolgens komt CKV-onderwijs en de differentiatieproblematiek aan bod. Ook wordt aandacht besteed aan de ideeën over ontwikkelingspsychologie en leerstijlen die in het kader van de differentiatie van belang zijn. Het tweede hoofdstuk bestaat uit een analyse van twee jeugdkunstboeken. Hierbij wordt de objectieve en de associatieve kunstbenadering geplaatst binnen de paradigmawisselingen op

het gebied van esthetiek en didactiek. Het derde hoofdstuk betreft een beschrijving en analyse van het onderzoek uitgevoerd onder twee 4 vwo-klassen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Some perspectives on musical gift and musical intelligence / P. Stollery, A.D. McPhee. - Met lit.opg. In: British journal of music education. - Vol.19(2002)1(Mar.89-102)

This article examines the debate on issues of musical intelligence, largely in a Scottish context, although it draws on recent international research in its discussion. It examines different perceptions of musical gift, and will relate these to factors which either release it, or constrict the release in different ways. Musical intelligence is then examined within the context of the multiple intelligences proposed by Howard Gardner, and is related to practical aspects of musical education.

Soorten intelligentie: meervoudige intelligenties voor de 21ste eeuw / H. Gardner. - Amsterdam : Uitgeverij Nieuwerzijds, 2002. - 253 p. - Met reg. - ISBN 90-5712-133-6

Howard Gardner onderscheidt meer dan acht soorten intelligenties. In dit boek maakt hij de balans op van zijn meervoudige intelligentietheorie. Hij geeft praktische tips voor het gebruik van zijn theorie in het onderwijs waarbij hij het belangrijker vindt denkwijzen van vakken of disciplines te leren dan veel feiten. Hij legt zijn ideeën uit over creativiteit, leiderschap en morele intelligentie, en speculeert over de betekenis van meervoudige intelligentie op het werk in de toekomst.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Three learning styles: four steps to reach them / K. Mixon. In: Teaching music. - Vol.11(2004)4(Feb.48-52). - Met lit.opg.

This article explains three styles of learning: auditory, visual and tactile/kinesthetic, and how to use them all in order to maximize the effectiveness of music teaching. Auditory learners approach education experiences through listening, they process verbal instructions easily. Visual learners benefit from seeing graphic representations, visual models, and demonstrations of skills and concepts while tactile or kinesthetic learners learn by doing.

Verslag conferentie Cultuurschool: de kunst van het leren is het leren van de kunst / N. Zwinkels, J. Philipsen. - Den Haag : Volksbuurtmuseum, 2002. - Ongepag. - Conferentie is gehouden op 7 juni 2002 in het Volksbuurtmuseum Den Haag - Met bijl.

Het projectplan Cultuurschool, een initiatief van het Volksbuurtmuseum in Den Haag, is een vierjarig project om te komen tot een nieuwe vorm van voortgezet onderwijs, waarin kunst en cultuur een centrale plaats innemen. Het curriculum is gebaseerd op de principes van probleemgestuurd onderwijs, van meervoudige intelligentie van de leerling en van coöperatief leren. De specifieke doelstellingen van de conferentie zijn: presentatie projectplan Cultuurschool; verhelderen van de onderwijskundige uitgangspunten en de pedagogisch-didactische principes van de Cultuurschool; uitwisseling van ervaringen met cultuureducatieve projecten; stimuleren en motiveren van mogelijke partners.

De wereld in: de weg naar cultuurgebaseerd onderwijs / D. Ottevanger, J. van der Vegt. - Den Haag : Valerius Pers, 2004. - 42 p. : ill., fig. - Met lit.opg. - ISBN 90-808237-4-0

Verslaglegging van de eerste fase van het project 'Cultuurgebaseerd Onderwijs' in de Haagse Schilderswijk. In dit project werken multicultureel centrum Zcala en het Johan de Witt College - een school voor vmbo, havo en vwo - samen. Het eerste hoofdstuk gaat kort in op verschillende onderwijsmethodieken. Daarna komt het ontwikkelproces van cultuurschool naar cultuurgebaseerd onderwijs op het Johan de Witt College aan de orde. Ten slotte volgt een toelichting op de methodiek cultuurgebaseerd onderwijs.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Werken aan meervoudige intelligentie: hoe organiseer je dat? / P. Wielinga. In: Praxisbulletin. - Vol.23(2005)3(nov.3-7)

In dit artikel wordt er verschillende mogelijkheden bekeken hoe men meervoudige intelligentie kan organiseren in de bestaande klassenpraktijk.

Overig

Beeldvaardig in de basisvorming / G. Dinsbach. - Enschede : SLO, 2002. - 14 p.

Artikel van G. Dinsbach geschreven op verzoek van de VLBV, Vereniging Leraren Beeldende Vakken. Inhoud: De valkuil van de vanzelfsprekendheid; De inhoud van beeldende vakken; Communiceren via een beeld; Leren zelfstandig te leren; Reflectie als voorwaarde voor kwaliteit; Plaats van beeldvaardigheid in de basisvorming. Als bijlage zijn toegevoegd de zes algemene onderwijsdoelen en de kerndoelen beeldende vakken 1998-2003.

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Bouw je eigen wereld: cultuureducatie / P. Mols
In: De wereld van het jonge kind. - Vol. 31(2003)
3(nov. 85-87). - Met lit.opg.

Er is een parallel te trekken tussen cultuureducatie en constructivistisch leren: persoonlijke confrontaties leiden tot eigen betekenissen. Betekenissen construeren doen kunstenaars en kinderen zelf, in dialoog met de werkelijkheid. Een goed voorbeeld van de genoemde parallel vormen de interactieve rondleidingen in het Museum voor Hedendaagse Kunst (MuHKA) in Antwerpen. Persoonlijke confrontaties leiden hier tot eigen betekenissen.

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

CKV2,3 en zelfstandig leren / M.Th. van de Kamp
In: Kunstzone. - Vol. 4(2005)6(jun.2-4)

Dit artikel behandelt verschillende vragen. Hoe wordt er door docenten en leerlingen omgegaan met zelfstandig leren bij CKV2. Wordt er wel zelfstandig geleerd bij CKV2? Of nemen docenten liever de toevlucht tot uitsluitend klassikaal frontaal lesgeven, omdat zij menen dat het anders niet haalbaar is om de stof van CKV2 helemaal te behandelen? En worden leerlingen voldoende gestimuleerd om verschillende manieren van leren toe te passen op de stof van CKV2?

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Creatief in de kunstvleugel
In: Van twaalf tot achttien. - Vol.(2005)1(jan.40-41)
De kunstvleugel is één ruimte voor alle vakken beeldende vormgeving op het Oranje Nasau College in Zoetermeer. Over het opzetten en de ontwikkeling van het leergebied beeldende vormgeving, waarbij de nadruk ligt op samenwerkend, begeleid en gedifferentieerd leren.

Cultureel erfgoed als krachtige leeromgeving / P. van der Zwaal

In: Oud nieuws. - Vol.(2003)3(8-9)

Het begrip krachtige leeromgeving wordt in dit artikel uitgelegd. Een krachtige leeromgeving in combinatie met cultureel erfgoed stimuleert het gebruik van de omgeving van de school. De leerlingen krijgen opdrachten en gaan buiten de school op zoek naar antwoorden op vragen. Zij bezoeken musea en raadplegen archiefstukken. Daarnaast verkennen ze de bebouwde en onbebouwde omgeving om bepaalde kenmerkende landschapselementen of gebouwen te zoeken.

➔ TIJDSCHRIFTARTIKEL

Cultuur op school: cultuureducatie / P. Hagenaars, P. Vogelesang

In: Vernieuwing. - Vol.64(2005)2(feb.6-8)

Wanneer leren wordt opgevat als een actief construerend proces, ligt er een goede kans om cultuureducatie in te bedden in het onderwijs. Juist de kunstvakken bieden immers mogelijkheden een productieve leeromgeving te scheppen. Piet Hagenaars en Paul Vogelesang pleiten daarbij voor een balans tussen actieve, receptieve en reflectieve aspecten van cultuureducatie.

Denken over leren: primair onderwijs in een nieuw licht / C.N.M. de Wit (redacteur). - Den Bosch : KPC Groep, 2004. - 60 p. : ill., fig.

Met deze discussie nota wil de KPC Groep een impuls geven aan de maatschappelijke discussie over de richting waarin het primair onderwijs zich verder zou kunnen ontwikkelen. Het onderwijs vraagt ruimte om zowel het eigen lerend vermogen van kinderen meer aan te spreken, als ook het lerend vermogen van onderwijsprofessionals, scholen en besturen. Zij willen ruimte om te experimenteren. Veel betrokkenen ervaren dat ze in hun streven naar beter onderwijs tegen de grenzen van hun mogelijkheden aanlopen. Grenzen die vaak te maken hebben met begrenzingen in het onderwijssysteem als geheel.

Onderzoek zelfstandig leren CKV1, 2 en 3: veldadvisering / L. Corbeij-Bergman (adviseur), L. Leusink (coördinator). - Enschede : SLO, 2004. - 31 p. : tab. - Met bijl.

Zelfstandig leren is één van de aandachtspunten binnen de vernieuwde Tweede Fase. Het effect voor de docent

CKV1 en de docent CKV2,3 is dat zij/hij hierdoor een nieuwe rol krijgt. Deze veldadvisering ondersteunt docenten CKV1, 2 en 3 met adviezen en praktijkvoorbeelden.

Ontwikkelingsstadia in het leren van kunst, literatuur en muziek / G. Breeuwsma ... [et al.]. - Utrecht : Cultuurnetwerk Nederland, 2005. - 91 p. : fig. - Met lit.opg.

In de jaren tachtig is veel onderzoek gedaan naar ontwikkelingsstadia in leren (literair) lezen, zien en luisteren, en het zelf produceren van beeldende kunst, literatuur en muziek. De resultaten van dit onderzoek werden gebruikt in het onderwijs. Gelden deze theorieën over ontwikkelingsstadia nog steeds en zijn ze relevant? Wat is de invloed van deze modellen op de onderwijspraktijk? Wat zijn de overeenkomsten en de verschillen tussen de kunstdisciplines en tussen productieve en receptieve vaardigheden? Een bundeling lezingen over dit onderwerp gehouden op de studiedag 'Steeds mooier?' in december 2004, georganiseerd door Cultuurnetwerk Nederland en Stichting Lezen.

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Samenwerkend leren / H. Janssen

In: Kunstzone. - Vol.5(2006)1(jan.31-34). - Artikel is ook verschenen en het tijdschrift Maandblad voor de beeldende vakken, Vol.122(2006)1(20-21)

Artikel beschrijft samenwerkend leren als didactische werkvorm. De kenmerken, de factoren die van invloed kunnen zijn, de sociale dynamiek en de rol van de docent worden besproken. Een praktijkvoorbeeld met vmbo-T leerlingen in het vak handvaardigheid wordt beschreven.

Studiedag poëzie & onderwijs: 14 januari 2004

Hadewijch-auditorium Departement Onderwijs Koning Albert II-iaan 15 1210 Brussel / Stichting Lezen, CANON, Cultuurcel Departement Onderwijs. - Brussel : Canon [etc.], 2004. - Ongepag.

Verslag van de studiedag poëzie & onderwijs. Aan de orde kwam onder andere poëzie en beeldende kunst, muziek, dans, drama en nieuwe media; ervaringsgericht werken met poëzie in de basisschool. Met tips en lesvoorbeelden.

VMBO-special / M-J. Kommers ... [et al.]

In: Kunstzone. - Vol.2(2003)2/3(feb/mrt.1-30). - Themanummer. - In samenw. met Cultuurnetwerk Nederland en SLO

Deze special gaat over het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) binnen het vmbo. Inhoud: Vijf lesmethoden voor CKV in het vmbo nader bekeken; De nieuwe examens in de beeldende vakken in het vmbo; Doeners zoeken cultuuraanbod: ervaringsgericht cultuuronderwijs voor vmbo-leerlingen; Meer ICT in de kunstvakken; Anders leren in het vmbo?; CKV op het vmbo, Doen=voelen=zien: over een dansworkshop; Goeie tentoonstelling meneer: cabaretier Robert Brouwer houdt aandacht moeiteloos vast; Eindpresentatie CKV een happening!

TIJDSCHRIFTARTIKEL

Zelfstandig leren met GWL / L. Vliegen

In: Kunstzone. - Vol.4(2005)9(sept.16-17)

In een rapport van de Onderwijsinspectie in 1999 constateerde de inspectie dat er weinig aandacht was voor het individuele leerproces in het vak muziek. De auteur schetst de hedendaagse ontwikkelingen op het gebied van zelfstandig leren in het muziekonderwijs.

Websites

<http://webdidactiek.kennisnet.nl/Links>

Deze site bevat informatie en links over het nieuwe leren voornamelijk in relatie tot ICT.

Doorklikken is mogelijk naar verschillende onderdelen zoals: algemene kennis, vakjargon, de stand van zaken, de gedachtes over het nieuwe leren.

Voorbeelden van links:

Startkabel.nl, didactiek: Een pagina met links op het gebied van didactiek, het nieuwe leren, werkvormen met en zonder ICT, ELO's, portfolio's en links naar artikelen van onderwijskundigen op deze terreinen.

Expertisecentra ICT: Kennisnet biedt docenten de mogelijkheid informatie in te winnen bij diverse expertisecentra in het land. Elektronische leeromgevingen en culturele vakken worden met ICT in verband gebracht.

ELO-plein: Via dit plein op Kennisnet krijgt u inzicht in de verschillende Elektronische Leer Omgevingen (ELO's) die er zijn in Nederland.

www.kpcgroep.nl

De KPC Groep is een adviesorganisatie op het gebied van onderwijs en opleiding.

In de rubriek Kennis online worden actuele en vernieuwende projecten waaronder het nieuwe leren getoond en toegelicht. Informatie over onder andere authentiek toetsen en leerarrangementen.

www.slash21.nl

Slash 21 is een initiatief van de Stichting Carmelcollege en de KPC Groep. Het is de naam van een nieuwe school voor voortgezet onderwijs in Lichtenvoorde en een concrete vertaling van een aantal ideeën omtrent het nieuwe leren.

www.wittering.nl

Wittering.nl is een initiatief van SIGNUM en KPC Groep. Het is de naam van een nieuwe basisschool in Rosmalen. Aan Wittering.nl ligt een nieuw leerconcept ten grondslag. Essentieel zijn de nieuwe wijze waarop het leren wordt georganiseerd, een variëteit aan leerbronnen en een actieve opstelling van de leerling.

www.fontys.nl/talent4leren

De website 'Talent4Leren' maakt onderdeel uit van het Lectoraat 'Het Nieuwe leren en Leerarrangementen'. Twee lectoren, docenten van vier Fontys pabo's, en mensen uit het werkveld, de basisscholen, vormen samen de kenniskring. Een overzicht van lezingen, publicaties en 50 vragen over het nieuwe leren.

www.onderwijsmaakjesamen.nl

Onderwijs Maak Je Samen (OMJS) probeert het begrip nieuwe leren meer inhoud te geven, door een platform te bieden waarop leerkrachten en PABO-studenten concrete ervaringen kunnen uitwisselen en nieuwe ideeën kunnen opdoen. Op deze interactieve website zijn lesmateriaal, columns, artikelen en een woordenboek met onderwijsbegrippen te vinden.

www.wanitaweb.nl

Informatie over Wanita, een vernieuwend onderwijsconcept, waarbij verschillende maatschappelijke partners samenwerken. Uitgangspunten zijn: authentiek onderwijs, kunsteducatie als onderdeel van het proces van leren, evenwichtige ontwikkeling van kinderen en de school als satelliet in de wijk.

Studiecentrum Cultuurnetwerk Nederland

Voor iedereen die vanuit zijn studie of beroep te maken heeft met kunst- en cultuureducatie is het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland van belang. In het centrum van Utrecht, vindt u een uitgebreide en unieke collectie publicaties over kunst- en cultuureducatie.

Collectie

Naast talloze monografieën bevat de collectie circa 175 binnenlandse en buitenlandse (vak)tijdschriften, vele lesmethoden, les- en projectmaterialen voor zowel basis- als voortgezet onderwijs, handboeken, naslagwerken en onderzoeksrapporten. Een aparte collectie is de instellingendocumentatie van centra voor de kunsten en van landelijke onderwijs- en culturele instellingen. Deze omvat naast jaarverslagen en beleidsplannen ook nota's van landelijke, provinciale en gemeentelijke overheden. Materialen uit de instellingendocumentatie zijn ter plekke te raadplegen, maar zijn niet te leen.

Openingstijden

Het studiecentrum is voor publiek geopend op maandag van 13.30 tot 17.00 uur en van dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 tot 17.00 uur. Raadpleeg de website van Cultuurnetwerk Nederland, www.cultuurnetwerk.org, of bel, 030-236 12 00 voor afwijkende openingstijden in verband met feestdagen en vakantieperiodes.

Catalogus on line: www.cultuurnetwerk.org > ga naar producten > bibliotheek

De catalogus van het studiecentrum is op internet te raadplegen. Publicaties zijn op verschillende wijzen te vinden in de catalogus. Ook geeft de catalogus on line informatie of een publicatie aanwezig is of uitgeleend.

Lenen

De meeste materialen zijn te leen en kunnen per post aan u toegestuurd worden. Indien u wilt lenen moet u ingeschreven zijn bij het studiecentrum. Voor het inschrijven is een identiteitsbewijs (paspoort, rijbewijs, Europees identiteitsbewijs) alsmede een recent afschrift van uw giro- of bankrekening (vanwege de adresgegevens) noodzakelijk. Aanmelding als lid is ook schriftelijk mogelijk. Stuur met uw aanmelding een kopie van uw identiteitsbewijs en van een recent giro- of bankafschrift mee.

Leden

Personen en instellingen kunnen lid worden van het studiecentrum. Leden betalen geen leengeld voor materialen en krijgen 50 procent korting op literatuurselecties. Bovendien ontvangen leden gratis *Zicht op...*

Een lidmaatschap kost voor particulieren € 20,50 per jaar en voor instellingen en scholen € 34,50 per jaar. Een lidmaatschap kan op elk moment ingaan en wordt jaarlijks stilzwijgend verlengd. Opzeggingen (alleen schriftelijk) dienen voor 1 december van het nieuwe kalenderjaar in het bezit te zijn van Cultuurnetwerk Nederland.

Colofon

Zicht op... het nieuwe leren en cultuureducatie is een uitgave in de serie *Zicht op...* van Cultuurnetwerk Nederland.

Hoofdredactie: Marie-José Kommers

Inleidend artikel: Vera Bergman

Selectie literatuur en websites: Dienst Informatie & Documentatie

Productie

Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Drukwerk

&producties bv

Cultuurnetwerk Nederland

Ganzenmarkt 6

Postbus 61

3500 AB Utrecht

Telefoon 030-236 12 00

Fax 030-236 12 90

E-mail info@cultuurnetwerk.nl

Internet www.cultuurnetwerk.org

Zicht op... is gratis voor leden van het studiecentrum van Cultuurnetwerk Nederland. Deze uitgave is in pdf-formaat kosteloos beschikbaar op www.cultuurnetwerk.org. Geïnteresseerden kunnen ook tegen betaling van de verzend- en administratiekosten een exemplaar bij Cultuurnetwerk opvragen, zolang de voorraad strekt.

Eerdere nummers van *Zicht op...* op www.cultuurnetwerk.org (een selectie):

Gemeentelijk en provinciaal cultuureducatiebeleid

Literatuureducatie en leesbevordering

Media-educatie en mediawijsheid

Amateurkunst

Cultuureducatie in de nieuwe onderbouw

Sociale cohesie en cultuureducatie

Centra voor de kunsten

Cultuureducatie en basisonderwijs: beleid en praktijk

CKV in het vmbo

Museumeducatie

© Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht, 2006